

HC 11, 19-12-2017, Romeins recht verbintenissen uit rechtmatige en onrechtmatige daad

Rechtmatige daden zijn handelingen waarbij de persoon die handelt niet direct de bedoeling heeft rechtsgevolgen in het leven te roepen en waarvan de rechtsgevolgen niet onrechtmatig zijn. Onrechtmatige daden worden in het Romeinse recht delicten genoemd, hier is het rechtsgevolg ook niet beoogd en is tevens de handeling onrechtmatig. Je hebt ook de verbintenissen quasi uit delict, dit is de risicoaansprakelijkheid van tegenwoordig.

Rechtmatige daden

Het eerste leerstuk is het leerstuk van de **zaakwaarneming**. Dit doet zich voor als iemand zonder daartoe een opdracht te hebben gekregen de belangen van een ander behartigt omdat dit noodzakelijk is. Wanneer er wel een opdracht was, is er gewoon een lastgevingsovereenkomst gesloten. De belangen moeten uit eigen beweging behandeld worden. De belangrijkste verbintenis die voortvloeit uit de zaakwaarneming is het zorgvuldig verrichten van de zaakwaarneming. De directe actie uit de zaakwaarneming is een actie die degene wiens belangen zijn waargenomen kan instellen tegen de zaakwaarnemer, **de actio negotiorum directa**. Hiertegenover staat de **de actio negotiorum contraria**, met deze contraire actie uit zaakwaarneming kan de zaakwaarnemer zijn kosten weer verhalen op diegene wiens belangen zijn behartigd, deze ontstaat enkel wanneer daartoe een reden is.

De **ongerechtvaardigde verrijking** is het tweede leerstuk, vroeger ook wel de *condictio* genoemd. Hiervan is sprake wanneer iemand ongerechtvaardigd is verrijkt ten koste van een ander. De *condictio* is een van de oudste Romeinsrechtelijke acties, de *condictio* is hier een aanzegging. Je vorderde de eigendom van een zaak die je verloren was weer terug. De *condictio* werd ook gebruikt bij *mutuum* en *stipulatio*.

De bekendste actie is de **condictio indebiti**, de actie uit onverschuldigde betaling. Betaling in juridische zin is het nakomen van een verplichting in het algemeen waarvan je denkt dat hij bestaat. Voor de *condictio indebiti* is **dwaling** vereist, bewust onverschuldigd betalen is dus een schenking, **donatio**. De eigendomsoverdracht was naar Romeins recht lang niet altijd causaal. Bij *mancipatio*, *stipulatio* en het *damnatielegaat* gaat het eigendom zelfs over wanneer de titel niet geldig is, dit heeft te maken met het feit dat hier het abstracte stelsel geldt. Hier kun je de actie uit onverschuldigde betaling instellen om je zaak terug te vorderen aangezien revindiceren niet mogelijk is, je bent immers geen eigenaar meer. Dus bij het causale stelsel kun je revindiceren en bij het abstracte stelsel kun je een actie uit onverschuldigde betaling instellen.

Condictio causa data causa non secuta is de *condictio* die wordt gebruikt bij de *innominaatscontracten*. Je kunt hier niet zeggen dat er sprake is van een onverschuldigde betaling, als je levert kom je een afspraak na, je hebt dus niet onverschuldigd betaald. Stel de wederpartij pleegt echter wanprestatie, op grond hiervan moet je je eigen prestatie terug kunnen vorderen. Sinds Justinianus kun je op grond van de **actio praescriptis verbis** kiezen of je je eigen prestatie terug wil vorderen of dat je de prestatie van de wederpartij wilt opvorderen.

De terugvordering vanwege een schandelijke oorzaak, de **condictio ob turpem cauam**, is de actie die wordt gebruikt wanneer een overeenkomst nietig is vanwege strijd met de openbare orde of de goede zeden. Het adagium **nemo turpitudinem suam allegans auditur**, als iemand een terugvorderingsactie instelt op grond van een nietige overeenkomst terwijl hij zichzelf ook aan deze schandelijkheid schuldig gemaakt heeft, dan wordt hem deze actie ontzegd.

De **conditio furtiva** is de **verrijksactie tegen de dief** van de bestolen eigenaar. Iemand steelt andermans zaak, dan wordt de dief geen eigenaar van de gestolen zaak. De bestolen eigenaar kan dus gewoon revindiceren, er vindt helemaal geen verrijking plaats. Deze actie is uit haat tegen dieven, het is een soort alternatief voor de revindicatie geworden. Voor revindicatie is vereist dat je weet waar je zaak zich op dat moment bevindt. In het geval dat je dat niet weet, kun je de dief aanspreken en de waarde van je zaak vorderen. Je moet een van beide rechtsmiddelen kiezen, het doel van de rechtsmiddelen is de zaak of de waarde van de zaak terugkrijgen. Allebei kan dus niet, in dat geval ben je verrijkt en dat is niet het doel van de acties.

Delicta, de onrechtmatige daden

Diefstal is ook een onrechtmatige daad, naar Romeins recht een delict. **Delicta** zijn eigenlijk misdrijven, delicta is dus het leerstuk van de misdrijven. Naar Romeins recht trad de overheid niet op bij misdrijven, enkel bij misdrijven tegen de staat. Tegen de meer private misdrijven als diefstal wordt naar Romeins recht de actie ingesteld door het slachtoffer. We spreken van een **poenale actie**, een actie waar een straf wordt geëist door het slachtoffer.

Naar Romeins recht had je verschillende onrechtmatige daden waar het slachtoffer de dader kon aanspreken. Zodra de dader van het delict is overleden, dan kan een actie uit onrechtmatige daad niet meer worden ingesteld. Je kon moeilijk de erfgenamen aanspreken op zijn daad, het is een persoonlijke aansprakelijkheid. De strafactie vererft dus niet! Wanneer het een gewone **reipersecutoire actie** betrof, dan kon je de erfgenamen wel aanspreken, deze vielen wel in de nalatenschap.

Een van de belangrijkste misdrijven was diefstal, **furtum**. Het oogmerk van wederrechtelijke toe-eigening noemde men de **animus furandi**. Je moet de bedoeling hebben de eigendom van een ander weg te nemen, je pleegt geen diefstal als je dacht dat de zaak geen eigenaar had. Naar Romeins recht kun je je eigen zaak ook stelen. Stel dat A een ring in vuistpand geeft aan B en vervolgens zijn ring terugpakt. Naar Romeins recht is dit diefstal, naar Nederlands recht valt dit onder art. 348 WvSr.

Diefstal geeft aanleiding tot een poenale actie, de **actio furti**. Als de dief op heterdaad werd gepakt, kon het slachtoffer vier keer de waarde van de gestolen zaak vorderen. Werd hij niet op heterdaad betrapt, kon het slachtoffer tweemaal de waarde van de zaak vorderen. Het volledige bedrag is de boete, de actio furti kon je dus instellen naast de middelen om de dief straffeloos te stellen. Dus naast de actio furti kon je een schadevergoedingsactie instellen; of de revindicatie óf de conditio furtiva. Deze acties cumuleren wel. Het doel van de actie is het bestraffen van de dader, deze vererft enkel wanneer de dief sterft nadat de procesovereenkomst gesloten is. In dat geval gaat het om de nieuwe vordering die afhankelijk is van de uitspraak van de rechter en niet meer om de vordering uit diefstal.

Een andere onrechtmatige daad is de **zaakbeschadiging**, deze leidde tot de **actio ex lege Aquilia**. Wanneer er sprake was van het verwonden van vee of slaven kon de eigenaar de dader aanspreken. Als het ging om doden, dan kon de eigenaar de hoogste waarde van de zaak uit het afgelopen jaar vorderen. Ging het om verwonden, dan was de periode waarover de hoogste waarde werd bepaald korter, namelijk 30 dagen voorafgegaan aan de verwonding.

Er moest sprake zijn van een onrechtmatige gedraging, de persoon die de handeling heeft verricht moet hier wel schuldig aan zijn. Er moest ook sprake zijn van een causaal verband tussen de gedraging en de schade. Hierop is onze onrechtmatige daad ook gebaseerd.

HC 12, 20-12-2017, Romeins erfrecht

Het erfrecht gaat vooral over de opvolging onder algemene titel, dit betreft de verkrijging van een volledig vermogen in één keer. In zo'n vermogen zitten absolute en relatieve rechten én schulden. Absolute rechten werken tegen iedereen, een voorbeeld hiervan is het eigendomsrecht. Relatieve rechten, ook wel persoonlijke rechten, werken tegen een bepaalde persoon en worden ook wel vorderingen genoemd.

Overgaan van het vermogen

Dat het vermogen in één keer van de ene naar de andere persoon gaat gebeurt krachtens **erfrecht**. Een andere manier om je gehele vermogen over te dragen is bijvoorbeeld door een voor een alle vermogensbestanddelen over te dragen. Er zijn echter niet-overdraagbare absolute rechten zoals het recht van vruchtgebruik. In beginsel kun je alle eigendomsrechten overdragen. Naar Romeins recht kun je vorderingen niet overdragen, cessie bestond niet. Het kon echter wel via een omweg door middel van het cessiemandaat. Je schulden kun je echter niet overdragen! Opvolging onder algemene titel nabootsen is dus niet mogelijk.

Opvolging onder algemene of bijzondere titel

Een voorbeeld voor opvolgingen onder algemene titel die bij wet geregeld zijn, is het sluiten van een huwelijk zonder het opnemen van huwelijkse voorwaarden. Dit geldt echter tot 1 januari 2018. Naar Romeins recht heb je ook de **adrogatie**, dit is de adoptie van een persoon die al een eigen vermogen heeft, een sui iuris. Deze persoon treedt onder het gezag van zijn nieuwe pater familias, deze familievader verkrijgt dan zijn gehele vermogen. Wanneer een **vereniging ontbonden** wordt, moet er iets gebeuren met het vermogen van deze vereniging. De wet bepaalt dat het vermogen van de vereniging onder algemene titel overgaat op de leden. Het erfrecht kent ook opvolgingen onder bijzondere titel, denk aan legaten en tweetrapsmakingen.

Geroepenheid tot de nalatenschap

De verkrijging van het vermogen, de **aquisitio**, en de geroepenheid tot de nalatenschap, **delatio**. Op welke wijzen kan iemand geroepen zijn als erfgenaam? Dit kan door de wet zijn gebeurd of door middel van een testament. De wet kent een uitgebreide regeling die in werking treedt wanneer er geen testament gemaakt is! Dit wordt het **ab intestaat erfrecht** genoemd. Iemand die geen testament gemaakt heeft, wordt dan ook een **intestatus** genoemd. Heeft iemand wel een testament opgesteld, dan geldt het **testamenteaire erfrecht**. Hierin is te vinden welke bepalingen in het testament wel en niet mogen. Bij **overeenkomst** kun je geen erfgenamen aanstellen, een overeenkomst over een nalatenschap is in strijd met de goede zeden en is dus nietig. Een testament heeft pas rechtsgevolg als de testateur is overleden, eerder is deze niet in rechte afdwingbaar.

Verhouding ab intestaat en testamentair erfrecht

Stel dat iemand enkel beschikt heeft over de helft van zijn nalatenschap. Naar Romeins recht kon je niet deels over je nalatenschap beschikken bij testament en deels bij wet. Als er een testament was, dan gold dit voor de gehele nalatenschap! **Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest**. Naar huidig recht kun je wel beschikken over een deel van de nalatenschap bij testament. De rest vererft dan krachtens de wet. Wilde je legaten nalaten naar Romeins recht, dan moest je beginnen met de erfstellingen, je moest beginnen met het noemen van al je erfgenamen. Begon je met de legaten en daarna pas met de erfstellingen, dan was je testament nietig en vererfde je vermogen volgens het ab intestaat erfrecht. Het ab intestaat erfrecht kende geen legaten.

Vereisten voor de erfopvolging

De erflater moet **overleden** zijn voordat er sprake is van erfopvolging. Als een persoon vermist is, moet er gekeken worden of zo'n persoon juridisch als overleden beschouwd mag worden. Na verloop van tijd mag je aan de rechtbank vragen of de rechtbank wil uitspreken dat iemand officieel overleden is. Een **erflater** moet ook **bekwaam** zijn om erfgenamen te hebben. Bepaalde personen zijn niet bekwaam, naar Romeins recht zijn dit alle slaven, deze hadden namelijk geen eigen vermogen. Naar huidig recht zijn het de rechtspersonen, deze hebben ook geen erfgenamen. De **erfgenaam moet in leven zijn** op het ogenblik dat de erflater overlijdt. Op deze hoofdregel bestaat een uitzondering. Stel een erfgenaam overlijdt en zijn vrouw is zwanger van een kindje, dan wordt dit kindje ook opgenomen als erfgenaam. **Conceptus pro iam nato habetur**, het verwekte kind wordt als reeds geboren gehouden, zo dikwijls zijn belang dit vordert. Voorwaarde is wel dat het kind levend ter wereld komt. Er wordt een curator ventris benoemd, de curator van de buik, deze persoon behartigt de belangen van het ongebooren kindje. Ook een **erfgenaam** moet **bekwaam** zijn. Een eis van bekwaamheid van erfgenamen was het zijn van een Romeins burger. Niet-Romeinen waren uitgesloten van het zijn van erfgenamen. Dit werd op den duur omzeild door de zogenaamde fidei-commissen, vertrouwen op de goede trouw van iemand. Je stelde een vriend aan als erfgenaam en vertrouwde erop dat hij dit vermogen weer aan de juiste persoon, de verwachter, zou geven. In sommige gevallen zijn personen **onbevoegd** te erven. Denk aan een moordenaar, maar ook een behandelend arts.

Bescherming van de erfgenaam

De Romeinen hebben de zogenaamde **hereditatis petitio**, het opeisen van de nalatenschap. Als iemand erfgenaam is geworden, dan heeft hij het gehele vermogen gekregen. Hij is dus eigenaar van de zaken geworden en zou dus gewoon kunnen revindiceren als hij een zaak wilde hebben. De reden voor het bestaan van een aparte actie voor de erfgenaam is een praktische reden. Wilde je revindiceren, dan moest je aantonen dat jij daadwerkelijk eigenaar bent geworden van alle zaken, je hebt hier een bewijsprobleem. Bij het instellen van de hereditatis petitio hoeft de erfgenaam enkel te bewijzen dat hij erfgenaam is geworden. De bewijslast verschuift nu naar diegene die beweert dat de zaak niet tot de nalatenschap behoort.

Ab intestaat erfrecht

Treedt in werking wanneer er geen of geen geldig testament is gemaakt. Meer dan dit hoeven we voor het tentamen niet te weten.

Testamentaire erfopvolging

Een testament is een **herroepelijke** wilsverklaring van dat wat iemand wil dat er na zijn dood met zijn vermogen gebeurt. Herroepelijk is essentieel voor een testament, zolang iemand leeft heeft hij ten allen tijde de mogelijkheid om zijn testament de herroepen. Zijn er meerdere testamenten gemaakt, dan is het jongste/laatste testament na overlijden van de erflater het geldende testament. De eis is natuurlijk wel dat diegene die het testament maakt compos mentis is, hij moet wilsbekwaam zijn. Het testament van een krankzinnige is nietig. Kan er dus aangetoond worden dat de erflater ten tijde van het maken van zijn testament niet compos mentis was, dan geldt dit testament niet. De testateur moet ook bekwaam zijn om over zijn vermogen te beschikken. Een absoluut vereiste is dat het testament begint met een erfstelling, het testament moet dus beginnen met het benoemen van de erfgenamen.

Voorwaarden

Aan beschikkingen in het testament kun je voorwaarden verbinden. Naar Romeins recht kun je enkel makingen onder opschortende voorwaarden opnemen. Als de toekomstige onzekere gebeurtenis plaatsvindt, treden de rechtsgevolgen pas in. Een making onder ontbindende voorwaarde is onmogelijk naar Romeins recht. Eens erfgenaam, altijd erfgenaam. Zo luidde het adagium **semel**

heres, semper heres. Stel dat er een onmogelijke voorwaarde in het testament staat (bijvoorbeeld: het aantikken van de maan met je vinger), dan wordt deze voor niet geschreven gehouden. Deze voorwaardelijke making wordt dan onvoorwaardelijk. Hetzelfde geldt voor een onzedelijke voorwaarde (bijvoorbeeld: je kinderen laten dopen in de hervormde kerk), hier wordt de voorwaardelijke making ook onvoorwaardelijk.

Onterving

Mag een erflater in zijn testament doen en laten wat hij wil? Heeft een testateur volledige vrijheid of zijn er grenzen? Als je je kinderen wilt onterven, dan moet je dit uitdrukkelijk doen, stilzwijgend mag dus niet. In een familie heb je een persoon met een eigen vermogen, de pater familias, de rest van de familie heeft geen eigen vermogen. Alles wat de kinderen hun hele leven verdiend hebben gaat naar de pater familias, het is dus onbillijk dat zo'n pater familias zijn kinderen zomaar kan onterven. Diegene die bij hebben gedragen aan de opbouw van je vermogen moeten dus een bepaald minimum deel krijgen, dit is de **legitieme portie**.

Legitieme portie

Legitimarissen moeten altijd ab intestaat erfgenamen zijn. Stel dat iemand die recht heeft op een legitieme portie onterft is, dan kon je naar een speciale rechtbank om de **querela inofficiosi testamenti** in te stellen. Deze klacht bracht je naar de rechtbank van de centumviri, in deze rechtbank zaten vaste rechters. Het voordeel van vaste rechters is dat ze jurisprudentie vormen. De rechtbank oordeelde dat een ouder die een kind onterfde krankzinnig was en een testament van een krankzinnige is nietig. In zo'n geval ging dan het ab intestaat erfrecht weer werken en was het kind wel weer erfgenaam.

Naar Romeins recht is de legitieme portie een vaststaande breuk, het was namelijk een vierde deel van het ab intestaat erfdeel, de **quarta legitima**. Je moest dus eerst het ab intestaat erfdeel berekenen, dit deel deelde je vervolgens door vier. De testateur kan vrij beschikken over drie vierde deel van zijn vermogen. Een kwart van de totale erfenis gaat op aan legitieme porties. Justinianus heeft een **aanvullingsactie** in het leven geroepen, kreeg je minder dan de legitieme portie, dan kon je de rest vorderen op grond van deze actie. Er zijn ook ab-intestaat erfgenamen die niet legitimarissen zijn, deze personen kunnen de legitieme portie drukken. Het ab-intestaat erfdeel is in dat geval namelijk kleiner dan wanneer deze erfgenamen er niet zijn. De **querela inofficiosae donationis** is de klacht van de liefdeloze schenking. Als de erflater zijn vermogen tijdens zijn leven wegschenkt zodat er niets overblijft voor de erfgenamen, dan mogen deze schenkingen opgeteld worden bij de nalatenschap.

Alle benoemde adagia

Omnia iudicia pecuniaria sunt	Alle vonnissen worden in geld uitgedrukt. De rechter mag enkel een geldveroordeling uitspreken.
-------------------------------	---

Confessus pro iudicato habetur	Iemand die erkent dat hij schuldig is, wordt voor veroordeeld gehouden. Iemand die een bekentenis in iure heeft afgelegd staat gelijk aan iemand die al veroordeeld is. Dit lijdt ertoe dat deze persoon niet bij de rechter terecht komt.
Inter easdem partes de eadem re ne bis sit actio	Tussen dezelfde partijen over dezelfde zaak zij er niet tweemaal een actie.
Alteri stipulari nemo potest	Niemand kan voor een ander iets bedingen, je kunt niet iets afspreken voor een ander met het gevolg dat die ander dan de mogelijkheid heeft om nakoming te verlangen.
Pacta sunt servanda	Belofte maakt schuld, iedere belofte is juridisch bindend (gold niet bij de Romeinen!!)
Impossibilium nulla obligatio	Tot het onmogelijke is iemand niet verplicht, de verbintenis gaat teniet bij overmacht.
Res perit emptori	Het risico dat een zaak tenietgaat bij overmacht rust op de koper. De koper moet wel betalen terwijl de verkoper zich op overmacht kon beroepen!
Mora perpetuat obligationem	Het verzuim vereeuwigd de verbintenis.
Genus non perit	Een schuldenaar die een soortzaak moet leveren, kan zich beroepen op overmacht! De soortzaak gaat niet teniet.
Casum sentit dominus	Het risico van de overmacht ligt in beginsel bij de eigenaar.
Mora ex re	Verzuim treedt in zonder een ingebrekestelling.
Coactus tamen volui	Hoewel gedwongen toch gewild. Er is sprake van een wil die er nooit zou zijn geweest als hij niet gedwongen zou zijn.
Pacta nuda non valent	Een naakte overeenkomst is niets waard.
Emptio tollit locatum	Koop breekt huur.
Nemo turpitudinem suam allegans auditur	Als iemand een terugvorderingsactie instelt op grond van een nietige overeenkomst terwijl hij zichzelf ook aan deze schandelijkheid schuldig gemaakt heeft dan wordt hem deze actie ontzegd.
Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest	Als er een testament was, dan gold dit voor de gehele nalatenschap!
semel heres, semper heres	Eens erfgenaam, altijd erfgenaam. Makingen onder ontbindende voorwaarden zijn nietig.